

Юрій Цвіркун,

доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5351-9653>

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

У статті здійснено аналіз європейських стандартів справедливого суду та досліджено проблеми їх застосування в Україні під час вирішення публічно-правових спорів. Визначено та охарактеризовано європейські стандарти справедливого суду та розглянуто документи і положення, в яких вони закріплені. Акцентовано, що міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є джерелами права, які застосовують вітчизняні адміністративні суди та які займають для них пріоритетне місце в ієрархії законодавства, а тому посідають надзвичайно важливе місце у правовій системі нашої держави.

Узагальнено практику застосування адміністративними судами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, а також правових позицій Європейського суду з прав людини (також – ЄСПЛ). Відмічено, що з огляду на положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, окрім іншого, Україна зобов'язана ураховувати практику Суду Європейського Союзу (також – Суд ЄС).

Означено, що в Україні є проблема єдності судової практики, в тому числі і щодо застосування положень міжнародних договорів та правових висновків міжнародних судових установ. При цьому наголошено, що посилення у судових рішеннях адміністративних судів України на рішення ЄСПЛ та Суду ЄС є необхідним, особливо у справах, в яких правова позиція висловлюється вперше і висновки суду можуть мати фундаментальне значення для правозастосування. Зокрема, це сприяє єдності судової практики, виправляє недоліки національного законодавства, зближує із європейською системою права.

Ураховуючи досвід країн ЄС, зауважено, що відокремлена система адміністративних судів від інших судів, підвищуючи професіоналізм суддів та якість судового процесу, ефективніше забезпечує справедливе та своєчасне вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Зроблено висновок, що європейські стандарти справедливого суду – це система правових норм, закріплених міжнародно-правовими актами ЄС, рішеннями ЄСПЛ, Суду ЄС, іншими європейськими судовими органами та рекомендаціями європейських міжнародних організацій, що встановлюють право особи на ефективний засіб правового захисту в національному органі, доступ до суду, справедливий та публічний судовий розгляд, обов'язковість остаточного судового рішення тощо.

Ключові слова: європейські стандарти, справедливий суд, адміністративне судочинство, публічно-правовий спір, реформування.

Tsvirkun Yu.

European standards of a fair trial and their application during the solution public legal disputes

The article analyzes the European fair trial standards and examines the problems of ensuring them in Ukraine during the resolution of public legal disputes. The European standards of a fair trial are defined and characterized, and the documents and norms in which they are established are considered. It is emphasized that the international treaties of Ukraine, whose binding consent has been given by the Verkhovna Rada of Ukraine, are sources of law that are applied by domestic administrative courts and that occupy a priority place for them in the hierarchy of legislation, and therefore occupy an extremely important place in the legal system of our state.

The practice of application by administrative courts of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its protocols, as well as legal positions of the European Court of Human Rights, is summarized. It is noted that in view of the provisions of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, Ukraine, among other things, is obliged to take into account the practice of the Court of Justice of the European Union (Court of justice).

© Юрій Цвіркун, 2022

It was noted that there is a problem of the unity of judicial practice in Ukraine, including the application of the provisions of international treaties and legal conclusions of international judicial institutions. However, it was emphasized that reference in judicial decisions of administrative courts of Ukraine to decisions of the ECtHR and the Court of the EU is necessary, especially in cases in which the legal position is expressed for the first time and the conclusions of the court may be of fundamental importance for law enforcement. In particular, it promotes the unity of judicial practice, corrects the shortcomings of national legislation, brings it closer to the European legal system.

Taking into account the experience of the EU countries, it is noted that a separate system of administrative courts from other courts, increasing the professionalism of judges and the quality of the judicial process, more effectively ensures a fair and timely resolution of disputes in the field of public-legal relations.

It was concluded that the European standards of a fair trial are a system of legal norms established by international legal acts of the EU, decisions of the ECtHR, the Court of Justice of the EU, other European judicial bodies and recommendations of European international organizations, which establish the right of a person to an effective means of legal protection in a national body, access to court, fair and public trial, binding final court decision, etc.

Keywords: *European standards, fair trial, administrative proceedings, public legal dispute, reformation.*

Постановка проблеми. Зобов'язання держави забезпечити особі належний доступ до правосуддя прямо впливає із національних та міжнародних норм права, зокрема, із приписів Конституції України та положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Наявність ефективної системи адміністративних судів, які в Україні вирішують публічно-правові спори, є однією із вимог, які ставляться до України її міжнародними партнерами, оскільки права, свободи та інтереси людини мають бути захищені від свавілля влади. Це є важливою гарантією реалізації принципу відповідальності держави за свою діяльність перед особою.

В Україні поступово здійснюється процес реформування судів із урахуванням міжнародних, зокрема європейських стандартів та принципів. Розпочата судова реформа, завершення якої від України вимагають європейські інституції як від держави, яка має намір вступити до Європейського Союзу (далі – ЄС), може увінчатись успіхом тільки за умови, коли міжнародні стандарти і принципи будуть впроваджені в нашій країні в усій сфері публічного життя, а доступ до справедливого правосуддя буде гарантованим.

Забезпечення верховенства права, справедливого суду та дотримання базових прав людини є невід'ємними складовими політичних вимог для вступу України до ЄС.

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється динамікою розвитку відносин в правовій сфері між Україною та ЄС, виникненням перед Україною нових зобов'язань щодо інтеграції до європейського правового простору, що в свою чергу передбачає істотні перетворення у царині захисту прав людини, зокрема, у сфері забезпечення європейських стандартів щодо доступу особи до справедливого суду.

Процес інтеграції України до європейського співтовариства вимагає докорінних змін шляхом проведення низки реформ, у тому числі і у сфері правосуддя. Щоб відносини між особою і суб'єктами владних повноважень базувалися на філософії неухильного дотримання останніми фундаментальних прав і свобод людини, Україна має якнайшвидше імплементувати міжнародно-правові норми та запровадити правові механізми, які забезпечують європейські стандарти справедливого судочинства.

Проблеми реформування системи адміністративних судів та її подальше функціонування, статусу суддів цих судів, забезпечення справедливого суду у справах, в яких одна із сторін здійснює публічно-владні управлінські функції, надає адміністративні послуги на підставі законодавства чи є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму, зокрема, урахуваючи вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, інших міжнародних судових установ, а також іншого зарубіжного досвіду, потребують більш комплексного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що європейським стандартам в царині правосуддя фахівцями у галузі права приділяється значна увага. Відповідній проблематиці присвятили праці такі вітчизняні дослідники як М. Баймуратов, В. Бевзенко, Н. Блажівська, В. Бринцев, А. Бучик, С. Войнолович, І. Войтович, Д. Гнап, С. Головатий, В. Городовенко, Н. Задирака, Л. Єресько, В. Круковес, І. Коліушко, Р. Куйбіда, О. Кузьменко, Л. Луць, В. Малярєнко, А. Монаєнко, І. Назаров, В. Онопенко, О. Нечитайло, О. Пасєнюк, Я. Романюк, П. Рудик, О. Салєнко, К. Смирнова, М. Смокович, А. Француз, М. Цуркан, Ю. Шемшученко, В. Шишкін та чимало інших. Водночас дана проблема залишається актуальною і потребує подальших досліджень з огляду на продовження реформування судової системи України,

зміни норм матеріального та процесуального права, розвиток відносин в правовій сфері між Україною та ЄС.

Метою статті є дослідження проблеми впровадження в Україні європейських стандартів справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є джерелами права. Вітчизняні суди, зокрема, які вирішують публічно-правові спори, мають їх неодмінно застосовувати. При цьому міжнародні договори України (угоди, конвенції, пакти, протоколи тощо) займають для адміністративних судів пріоритетне місце в ієрархії законодавства, оскільки згідно із частинами першою та п'ятою статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України [1].

Варто відмітити, що європейські стандарти справедливого суду закріплені у низці європейських міжнародних документів – міжнародних договорах, які, в залежності від їх юридичної сили, є обов'язковими для України або мають рекомендаційний характер.

З огляду на попередні дослідження вітчизняних науковців, міжнародні правові стандарти можна поділити на такі групи: 1) міжнародні стандарти, які містяться у загальносвітових документах; 2) регіональні, наприклад, європейські стандарти, які закріплені в європейських міжнародних правових актах. Крім цього, у сфері правосуддя міжнародні стандарти в науковій літературі класифікуються на: 1) базові – універсальні міжнародні стандарти, закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави; 2) спеціальні – галузеві міжнародні стандарти у сфері правосуддя; 3) міжнародні стандарти, втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів [2, с. 54; 3, с. 352; 4, с. 266-267].

Отже, європейські стандарти справедливого суду містяться в регіональних міжнародних документах – в європейських міжнародних правових актах. До прикладу, європейськими міжнародними правовими актами в цій сфері є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Рекомендація № (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994), Європейська Хартія про статус суддів 1998 року, Висновки Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи різних років тощо.

Термін «європейські стандарти справедливого суду» є усталеним у сучасній теорії адміністративного судочинства та може застосовуватися як узагальнена назва системи закріплених у законодавстві Європейського Союзу правових норм, що встановлюють права особи в адміністративному судочинстві та гарантують їх реалізацію, а також сформованих на їх основі правових звичаїв [5, с. 188].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є важливим інструментом у захисті прав людини (також – Конвенція або ЄКПЛ). Поняття та система європейських стандартів справедливого суду традиційно пов'язуються зі статтею 6 цієї Конвенції. Стаття 6 ЄКПЛ, зокрема, закріплює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені до зали засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя [6].

Стаття 6 – найскладніша в Конвенції з огляду на сферу її застосування, на кількість питань, які у зв'язку з цим виникають, та на обсяг її тлумачення Страсбурзьким судом [7, с. 7]. Враховуючи структуру цієї статті, дослідники виділяють два аспекти, які забезпечують право на справедливий суд – інституційний (або інституціональний) та процесуальний.

Інституційний аспект, пов'язується із системою судоустрою. До нього відносять такі складові: - незалежний та безсторонній суд; - суд, встановлений законом.

Європейський суд з прав людини (також – ЄСПЛ), розглядаючи питання щодо незалежності суду, зазначив, що поняття «незалежний суд» охоплює два основні аспекти: незалежність від виконавчої влади і

від сторін (справа «*Рінгайсен* проти Австрії»). Для того, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, слід звернути увагу на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні, а також на те, чи виглядає орган незалежним (справи «*Фіндлей* проти Сполученого Королівства», «*Олександр Волков* проти України»). Стосовно безсторонності суду, то, по-перше, суд повинен бути суб'єктивно вільний від упередження чи зацікавленості в результаті справи, по-друге, він також має бути безсторонній з об'єктивної точки зору, тобто має запропонувати достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (справа «*Фіндлей* проти Сполученого Королівства»).

Складова права на справедливий суд, як «суд, встановлений законом» є широким за своїм змістом поняттям. ЄСПЛ звертає увагу, що фраза «встановлений законом» поширюється не лише на правову основу власне існування «суду», а й передбачає дотримання таким судом певних норм, що регулюють його діяльність. Зокрема, висловлено думку, що термін «судом, встановленим законом» у пункті 1 статті 6 передбачає «усю організаційну структуру судів, включно з (...) питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів (...)» (справа «*Занд* проти Австрії»).

Процесуальний аспект, який забезпечує право на справедливий суд, з огляду на статтю 6 Конвенції, пов'язують із судовими процедурами. До нього відносять такі складові: *доступ до суду*; справедливість; публічність судового розгляду, процесуальна рівність сторін, розгляд справи протягом розумного строку, обґрунтованість рішення суду.

Право на доступ до суду має в основі принцип міжнародного права, який забороняє відмову в правосудді («*Голдер*»). Це стосується і «цивільного», і «кримінального» провадження («*Девеер*», п. 48-54) та передбачає право на отримання рішення суду («*Ганчі*»). Після тривалого періоду виключення також було впроваджено право на доступ до суду в адміністративних справах («*Юлін* проти Естонії» (*Julin v. Estonia*) [7, с. 33]. Отже, доступ до суду є одним з головних складових елементів у системі справедливого судочинства з усіма атрибутами судової форми контролю: держава не може обмежити або скасувати судовий контроль у певних галузях (справа «*Голдер* проти Сполученого Королівства»). ЄСПЛ у рішенні в зазначеній справі зазначив, що право доступу до суду є одним із невід'ємних складових права, передбачених пунктом 1 статті 6 Конвенції, адже остання гарантує кожній особі право на розгляд в суді будь-якого спору. Водночас право доступу до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Проте такі обмеження повинні застосовуватись з легітимною метою та повинні зберігати пропорційність між застосовуваними засобами та поставленою метою (справа «*Подбіельські та ППУ Полпуре* проти Польщі»).

Право кожного на «справедливий» розгляд його справи, напевно, найважливіший елемент статті 6 ЄКПЛ. Вимога «справедливості» охоплює судове провадження в цілому, а питання про те, чи був судовий розгляд «справедливим», з'ясовують шляхом сукупного аналізу всіх етапів провадження, а не лише конкретного інциденту або процесуального порушення; застосовується до всього розгляду і не обмежується лише розглядом справи за участю «сторін» (справа «*Моннелл та Морріс* проти Сполученого Королівства»).

Право на публічність судового розгляду, яке передбачає право заявника вимагати, щоб треті особи та засоби масової інформації були присутніми на слуханні – захищає сторони у провадженні від «таємного» правосуддя – поза громадським контролем; це також є одним із засобів забезпечення довіри до судів (справа «*Ріпан* проти Австрії»). Право на публічність також передбачає право на оприлюднення рішення суду («*Претто та інші* проти Італії»).

Судовий розгляд визнається справедливим при умові забезпечення рівного процесуального положення сторін, що приймають участь у спорі. Процесуальна рівність сторін вимагає, щоб кожній стороні було надано розумну можливість пред'явити доводи у справі за умов, які не ставитимуть одну сторону в невігідне становище щодо іншої сторони (справа «*Брандштеттер* проти Австрії»).

Щодо розумного строку розгляду справи, то ЄСПЛ в своїх рішеннях зазначає, що перебіг строків судового розгляду починається з часу надходження позовної заяви до суду, а закінчується ухваленням остаточного рішення у справі, якщо воно винесене не на користь особи (справа «*Скопелліті* проти Італії»), або виконанням рішення, ухваленого на користь особи (справа «*Папахелас* проти Греції»). Несвоєчасне вирішення публічно-правового спору може залежати як від поведінки сторін чи інших учасників справи, так і від органів судової влади. Зокрема, суди можуть допустити недотримання розумного строку розгляду справи багаторазовим її відкладенням, направленням справи на новий розгляд з апеляційного суду до судів першої інстанції та переданням справи з одного суду до іншого (справа «*Теліга та інші* проти України»).

Обґрунтованість рішення суду передбачається пунктом 1 статті 6 Конвенції. Відповідне положення зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень. Межі цього обов'язку можуть бути різними залежно від характеру рішення (справа «Руїз Торія проти Іспанії»).

Разом з тим, є підстави вважати, що європейські стандарти справедливого суду закріплені не тільки в статті 6 Конвенції, але і в статтях 13, 46, статті 1 Першого протоколу тощо. Також вони закріплені в інших міжнародно-правових актах. Крім цього, не слід відкидати прецедентну практику ЄСПЛ щодо цього питання. Зокрема, ЄСПЛ розкриває зміст принципу верховенства права, який є основою справедливого судочинства і який адміністративні суди України застосовують з урахуванням судової практики ЄСПЛ, через формулювання вимог, які він виводить з цього принципу.

Так, однією з вимог принципу верховенства права є захист від свавілля. І це означає, що втручання у права людини повинно підлягати ефективному контролю. Щонайменше це має бути судовий контроль, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури (справа «Класс та інші проти Німеччини»). У зв'язку із судовим контролем важливою є вимога про доступ до суду. Серед іншого, вона означає, що з юрисдикції судів не можна вилучати будь-які позови, так само не можна надавати певним категоріям осіб імунітети від судових позовів (справа «Фаед проти Сполученого Королівства»). Проявом принципу верховенства права є вимога про невтручання законодавчої влади у здійснення правосуддя. Втручання з боку законодавчого органу в процес здійснення правосуддя з метою вплинути на вирішення судом спору є недопустимим (справа «Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніан скай» проти Греції»). Складовою принципу верховенства права є також вимога юридичної визначеності. Відповідно до неї, зокрема, остаточне рішення суду у вирішеній ним справі не може піддаватися сумніву. Ця вимога зобов'язує державу та будь-який орган виконувати судові розпорядження чи рішення, у тому числі й ухвалені проти держави чи органу (справа «Рябих проти Росії»).

Системний аналіз ст.ст. 6, 13 і 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., міжнародно-правових актів Ради Європи і практики Європейського суду з прав людини до числа європейських стандартів справедливого суду, що підлягають застосуванню в адміністративному судочинстві, дозволяє віднести: 1) право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження; 2) право на доступ до суду; 3) право на справедливий судовий процес, яке містить у собі дві групи гарантій: інституційні (розгляд адміністративної справи судом, створеним на підставі закону; незалежність, неупередженість і компетентність суду) та процесуальні (справедливість і публічність розгляду справи; її розгляд упродовж розумного строку; процесуальна рівноправність сторін); 4) обов'язкова сила рішень та їх виконання [5, с. 190].

Узагальнюючи практику застосування адміністративними судами України ЄСПЛ та протоколів до неї, а також правові позиції ЄСПЛ, можемо констатувати, що суди адміністративної юрисдикції при ухваленні рішень, здебільшого, застосовують норми Конвенції, які гарантують право на справедливий суд (стаття 6), право на ефективний засіб юридичного захисту (стаття 13), право на захист власності (стаття 1 Першого протоколу до ЄСПЛ).

Основні вимоги, які закріплені у Конвенції щодо зазначених питань Суд виклав як у рішеннях, ухвалених проти України, так і проти інших держав – учасниць Конвенції. При цьому адміністративні суди України регулярно беруть до уваги та посилаються на практику ЄСПЛ, викладену в різних справах: щодо застосування положень статті 6 Конвенції (справи «Ашингдейн проти Сполученого Королівства», «Кутіч проти Хорватії», «Волков проти України» та ін.); щодо вимоги про безсторонній та незалежний суд (справи «Де Куббер проти Бельгії», «Совтрансавто-Холдинг» проти України» та ін.); щодо обов'язковості судового рішення, яке набрало законної сили (справи «Горнесбі проти Греції», «Юрій Миколайович Іванов проти України» та ін.); щодо права на ефективний засіб правового захисту, який закріплено у статті 13 Конвенції (справи «Голдер проти Сполученого Королівства», «Афанасьєв проти України» та ін.). Окрім зазначеного, адміністративні суди враховують практику ЄСПЛ, викладену в рішеннях щодо вимог, передбачених у статті 1 Протоколу 1 до Конвенції, положення якої спрямовані на захист від будь-якого посягання на право особи мирно володіти своїм майном (справи «Кечко проти України», «Ромашов проти України» та ін.).

Зауважимо, що з огляду на положення статей 153 та 264 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію з ЄС), яка ратифікована 16.09.2014 та набрала чинності 01.09.2017, Україна, окрім іншого, зобов'язана урахувати практику Суду Європейського Союзу

(далі – Суд ЄС). Як уже відмічають науковці, практика національних судів України свідчить про започаткування процесу застосування не тільки положень Угоди про асоціацію з ЄС, а й практики Суду ЄС [8].

Разом з тим, в Україні є проблема єдності судової практики, в тому числі і щодо застосування положень міжнародних договорів та правових висновків міжнародних судових установ. Однак посилення у судових рішеннях адміністративних судів України на рішення ЄСПЛ та Суду ЄС є необхідним, особливо у справах, в яких правова позиція висловлюється вперше і висновки суду можуть мати фундаментальне значення для правозастосування. Зокрема, це сприяє єдності судової практики, виправляє недоліки національного законодавства, зближує із європейською системою права.

Також судова система України не відповідає потребам сьогодення і в інших аспектах. Так, кадрове забезпечення не є належним, суддівський корпус не є незалежним і високопрофесійним, фінансування судів не є достатнім, рішення судів часто не виконуються або виконуються невчасно, наявні проблеми щодо розмежування судових юрисдикцій та підсудності справ тощо.

Зарубіжний досвід розвитку системи адміністративних судів вказує на те, що у країнах Європи спостерігається поширення тенденції щодо утворення відокремленої (автономної) системи органів адміністративного судочинства. Загалом в ЄС нараховується 16 країн, в яких створено окремі від загальної юрисдикції системи судів, що спеціалізуються на вирішенні адміністративних спорів. Залежно від розміру території відповідної країни, ці системи є дво- чи триінстанційними [9]. Але щодо ідеї відокремлення системи адміністративних судів від загальних судів та аргументів на користь такого відокремлення, проголошених ініціативними міжнародними експертами та українськими фахівцями у галузі права, в Україні відчувається певний супротив.

Пункт 10 розділу III Меморандуму секретаріату щодо відповідності проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), прийнятого Європейською комісією за демократію через право (Венеційська комісія) під час її 105-го пленарного засідання 18-19.12.2015 (Висновок № 803/2015), передбачає, що Комісія нагадує свою наполегливу рекомендацію щодо скасування вищих спеціалізованих судів, при цьому збереження за адміністративними судами автономності [10]. Однак українські парламентарі в цьому випадку не прислухались до дорадчого органу Ради Європи. Тому є підстави вважати, що до питання запровадження «автономної» системи адміністративних судів та створення окремого вищого судового органу адміністративної юрисдикції нам ще доведеться повернутися, оскільки така модель адміністративної юстиції має низку переваг. Зокрема, урахувавши досвід країн ЄС, відокремлена система адміністративних судів від інших судів, підвищуючи професіоналізм суддів та якість судового процесу, ефективніше забезпечує справедливе та своєчасне вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Указом Президента України В. Зеленського від 11.06.2021 № 231/2021 затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, в якій закріплено, що результатом реалізації Стратегії стане ефективне функціонування системи судоустрою України, органів суддівського врядування і самоврядування, подальше впровадження принципу верховенства права, забезпечення незалежності інститутів правосуддя від будь-якого політичного впливу та їх підзвітність суспільству, продовження впровадження міжнародних стандартів і кращих практик Ради Європи і Європейського Союзу [11].

23.06.2022 Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Відповідне історичне рішення покладає на Україну особливі зобов'язання щодо подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС та підвищення ефективності інститутів правосуддя. З огляду на це Верховна Рада України прийняла Постанову «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 № 2483-IX, у якій Парламент IX-го скликання накреслив кроки щодо успішного виконання міжнародно-правових зобов'язань у питаннях європейської інтеграції.

Таким чином, в Україні продовжується процес, спрямований на зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до європейських стандартів та кращих міжнародних практик. При цьому окреслено напрями удосконалення законодавства та модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства, визначених міжнародними документами, що, сподіваємось, в найближчій перспективі покращить доступ особи до справедливого суду.

Висновки. Отже, європейські стандарти справедливого суду – це система правових норм, закріплених міжнародно-правовими актами ЄС, рішеннями ЄСПЛ, Суду ЄС, іншими європейськими судовими органами та рекомендаціями європейських міжнародних організацій, що встановлюють право особи на

ефективний засіб правового захисту в національному органі, доступ до суду, справедливий та публічний судовий розгляд, обов'язковість остаточного судового рішення тощо.

Аналізуючи чинне законодавство України стосовно забезпечення європейських стандартів справедливого суду, є підстави вважати, що в Україні регламентований необхідний обсяг процесуальних гарантій, що визначають судовий захист особи у сфері публічно-правових відносин. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини на підставі Конституції України гарантується. Суд не може відмовити у правосудді, якщо ущемляються права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб суб'єктами владних повноважень, інакше це було б порушенням права на судовий захист, яке згідно із приписами Конституції України не може бути обмежене. Однак практичне забезпечення цих гарантій залежить від чіткого і неухильного дотримання відповідного законодавства. Численні звернення громадян України до ЄСПЛ свідчать про недосконалість вітчизняної системи правосуддя. З огляду на велику кількість та невпинне зростання рішень ЄСПЛ у справах проти України, якими визнано порушення Конвенції, можемо констатувати, що європейські стандарти та принципи у нас поки що застосовуються не повною мірою та несистемно, у тому числі і під час вирішення публічно-правових спорів.

Разом з тим, питання подальшого розвитку захисту прав людини в адміністративному судочинстві України залишаються актуальними. Проблемам забезпечення європейських стандартів справедливого суду приділяється чимало уваги. Результати наукових досліджень у цій сфері спрямовуються на формування однакового правозастосування, справедливого судового процесу, утвердження принципу верховенства права.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 03.09.2022).
2. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків: Право, 2010. 464 с.
3. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків: ФІНН, 2011. 432 с.
4. Саленко О.В. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Національний юридический журнал: теорія і практика* : научно-практичне правове издание. 2014. № 3. С. 263–269.
5. Войтович Іван. Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування в адміністративному судочинстві України. *Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стані перспективи розвитку в Україні*: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1-2 жовтня 2015 року) / за заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ: Ваіте, 2015. С. 188-192.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.09.2022).
7. Віткаускас Довидас, Диков Григорій. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Посібник для юристів. Видання 2-ге, підготовлене Довидасом Віткаускасом. Рада Європи, 2018. 190 с.
8. Монаєнко Антон, Смирнова Ксенія. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. *Юридична газета* №8 (714) від 28 квітня 2020 р. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html> (дата звернення: 03.10.2022).
9. Створення автономної системи адмінсудів можливе лише за належності політичної волі. *Юридична газета* №18(464) від 06 травня 2015 р. URL: <https://jur-gazeta.com/interview/stvorenniya-avtonomnoyi-sistemi-adminsudiv-mozhlive-lishe-za-nalezhnosti-politichnoyi-voli.html> (дата звернення: 03.09.2022).
10. Меморандум секретаріату щодо відповідності проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), прийнятого Європейською комісією «За демократію через право» від 18–19 грудня 2015 р. (Висновок № 803/2015). URL : <http://www.ligazakon.ua>. (дата звернення: 03.09.2022).

11. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення 03.09.2022).

References

1. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Administrative Judicial Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (2005 July 6) № 2747-IV*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> [in Ukrainian].
2. Bryntsev, V. D. (2010). *Standarty pravovoi derzhavy: vtilennia u natsionalnu model orhanizatsiinoho zabezpechennia sudovoi vlady [Standards of the rule of law: implementation in the national model of organizational support of the judiciary]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Nazarov, I. V. (2011). *Sudovi systemy krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy: henezys ta porivniannia [Judicial systems of the countries of the European Union and Ukraine: genesis and comparison]*. Kharkiv: FINN [in Ukrainian].
4. Salenko, O. V. (2014). Mizhnarodni standarty u sferi sudoustroiu ta statusu suddiv, yikh zmist i klasyfikatsiia [International standards in the field of the judiciary and the status of judges, their content and classification]. *Natsionalnyi yuridicheskyy zhurnal: teoriya i praktika: nauchno-prakticheskoe pravovoe vydanye – National legal journal: theory and practice: scientific and practical legal publication*, 3, 263-269 [in Ukrainian].
5. Voytovych, I. (2015). Yevropeiski standarty spravedlyvoho sudu ta yikh zastosuvannia v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy [European standards of a fair trial and their application in the administrative proceedings of Ukraine]. O.M.Nechytailo (Eds.). *Zakhyst prav liudyny v administratyvnomu sudochynstvi: suchasnyi stani perspektyvy rozvytku v Ukraini – Protection of human rights in administrative proceedings: the current state of development prospects in Ukraine: Collection of materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 10th anniversary of the procedural activity of the administrative courts of Ukraine*. Kyiv: Waite, 188-192 [in Ukrainian].
6. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: ratyfikovano Zakonom Ukrainy vid 17 lypnia 1997 r. № 475/97 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: ratified by the Law of Ukraine of 17 July 1997 № 475/97]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
7. Vitkauskas, D. & Dykov, H. (2018). Zakhyst prava na spravedlyvyi sud vidpovidno do Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny [Protection of the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights]. *Posibnyk dlia yurystiv – A guide for lawyers*, 2. Council of Europe [in Ukrainian].
8. Monayenko, A. & Smirnova, K. (2020, April 28). Zastosuvannia praktyky YeSPL ta sudu YeS na prykladi administratyvnoho sudochynstva [Application of the practice of the ECHR and the EU Court on the example of administrative proceedings]. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 8(714). Retrieved from <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html> [in Ukrainian].
9. Stvorennia avtonomnoi systemy adminsudiv mozhlyve lyshe za nalezhnosti politychnoi voli [The creation of an autonomous system of administrative courts is possible only if there is sufficient political will] (2015, May 6). *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 18 (464). Retrieved from <https://jur-gazeta.com/interview/stvorennia-avtonomnoyi-sistemi-adminsudiv-mozhlive-lishe-za-nalezhnosti-politichnoyi-voli.html> [in Ukrainian].
10. *Memorandum sekretariatu shchodo vidpovidnosti proektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia), pryiniatoho Yevropeiskoiu komisiieiu «Za demokratiu cherez pravo» vid 18–19 hrudnia 2015 r. (Vysnovok № 803/2015) [Memorandum of the secretariat regarding compliance with the draft Law of Ukraine on Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice): European Commission «For Democracy through Law» № 803/2015 (2015, December 18-19)]*. Retrieved from <http://www.ligazakon.ua> [in Ukrainian].
11. *Pro Stratehiiu rozvytku systemy pravosuddia ta konstytutsiinoho sudochynstva na 2021-2023 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 chervnia 2021 r. №231/2021 [On the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Judiciary for 2021-2023: Presidential Decree №231/2021 (2021, June 11)]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.09.2022.